

AZ ABSZINT FELTÁMADÁSA

A zöld tündér visszatér?

Közel évszázados száműzetése után részben rehabilitálták a sokáig drogként, utóbb veszélyes méregként számon tartott bűvös italt, az abszintot. A smaragdzöld szeszről évtizedekig azt állították, felelős a századforduló számos kiemelkedő művészenek elmebajáért vagy éppenséggel egy-egy zseniális alkotásáért.

VEGYÉSZKEDŐ NYERÉSZKEDŐK

Az abszintot már a 19. században is előszeretettel hamisították. Voltak, akik karamellel, réz-szulfáttal, réz-acetáttal vagy indigóval igyekeztek kikeverni a megfelelő színt. Ez néha sikerült, viszont az álszint ezen kezelés után valóban mérgező lett. Az olcsóbb főzdek a tényleges abszint készítésekor keletkező elő- és utópárlatokból igyekeztek iható italt barkácsolni. Nem mellesleg az igen olcsó alkoholok abszinttá javítása azért is lehetett vonzó a vegyészkedő nyerészkedők számára, mert az abszint ízanyagai elnyomták a borzasztó párlatok penetráns aromáit. Nem csoda, ha a sok metanoltól tényleg fájni kezdett az álszintivók feje, míg egyesek megvakultak vagy Parkinson-kórt kaptak.

Ismét legálisan butíthatják magukat az emberek a néhány éve Magyarországon újra szabadon vásárolható, alapkészítésben „méregerős”, 45–80 alkoholszázalékos, smaragdszínű szeszes itallal, az abszinttal, amit imádói „zöld tündérként” is ismernek. Az illegalitás évei hosszúak és szigorúak voltak. Az ital Európában az utóbbi nyolcvan-kilencven évben egy-két hely – például a közelebbi szomszédságban az egykori Csehszlovákia – kivételével „tiltott gyümölcsnek” számított (megjegyzendő, hogy a szakma a cseh abszintot rossz hamisítványnak tartja). Mi több, a klasszikus abszintra egészen a közelmúltig továbbra is érvényes volt a tiltás, sőt az több helyütt, például Írországból ma is fennáll. Az Egyesült Államokban pedig csupán egy teljesen lebutított formája kerülhet a poharakba. Pedig a furcsa karriert befutott ital annak idején kifejezetten „gyógyhatású készítményként” kezdte.

Ihatatlan, de jó a bélférgék ellen

A gyógyítónak vélt hatást és az eltiltást is ugyanannak köszönhetette, nevezetesen egyik alkotóelemének, az Európában és Ázsiában szinte mindenütt megtalálható fehér ürömfűnek. Az abszint keserűs ízt adó, különleges tulajdonságokkal bíró egyik fő növényi alkotóeleme már az ókortól kezdve afféle univerzális gyógyszerként szolgált. A geometriai alapvetéseiről ismert Püthagorasz például már 2500 évvel ezelőtt a szülési fájdalmak enyhítésére javallotta a nagyjából 1 méter magas, cserjeszerű fehér ürömfű apró leveleinek borban vagy más szeszes italban való kiáztatásával nyert szert. A modern orvoslás alapjait megteremtő Hippokratész pedig száz évvel később a reuma és a menstruációs kínok gyógyírként is számon tartotta. Igaz viszont az is, hogy Plinius, 1. századi római történetíró, nyilván keserű íze miatt, még absintiumként utalt rá – ami élvezhetetlent, ihatatlant jelent –, és a középkorban is inkább emésztést elősegítő szert láttak benne, míg John Gerard angol fűvész 1597-ben megjelent, Herball című könyvében kifejezetten bélférgék ellen ajánlotta. Egy másik verzió szerint az abszint egy perzsa dialektusban egy keserű növényre utalhatott, talán a szíriai rutafűre.

A háború tette sikeressé

Az igazi abszint ital persze más – a modern varázsnedű prototípusát ugyanis a francia forradalom elől 1792-ben Svájcba menekülő orvos, Pierre Ordinaire mixelte össze, elsősorban a már említett fehér ürömfű, édesgyökér, izsóp, angyalgyökér, ánizsmag és édeskömény al-

koholhoz történt hozzáadásával. Vannak, akik likórként utalnak rá, holott a klasszikus receptúra szerint hozzáadott cukor nélkül készül, vagyis az abszint párlat. Mindenesetre Ordinaire mester aligha érthetett a gyógyitalmenedzsmenethez, mivel a hamarosan zöld tündér néven ismertté váló abszint tömeggyártására Henri-Louis Pernod indított családi vállalkozást. Az igazi sikert azonban még csak nem is ez, hanem a franciák által 1844–1847 között vívott algériai háború hozta. A hadjárat során a francia sereg vitézei ugyanis derekas abszintfejadagot is kaptak a lázas megbetegedések megelőzésére. Az ekképpen kellőképp függővé tett katonák aztán hazatérve már tömegesen keresték – és fogyasztották – kedvenc italtündérüket. Olyannyira, hogy a 19. század derekán 26 üzemben napi 20 ezer liter abszintot termeltek, a századfordulóra pedig akkora gyártókapacitást kellett üzemeltetni, amely ki tudta elégíteni a francia lakosság addigra évi 20 millió litert is meghaladó abszintigényét, ami a 20. század elejére 36 millió literre hízott.

Vannak, akik likórként utalnak rá, holott a klasszikus receptúra szerint hozzáadott cukor nélkül készül, vagyis az abszint párlat.

KATEGÓRIÁK

Többféle abszintot különböztetnek meg a kutatók. Annak idején ismert volt az ordinaire, a demi-fine, a fine és a suisse – ezek egyre magasabb alkoholtartalmat és egyre jobb minőséget jelöltek. Más felosztás szerint létezik a fehér abszint, amit – csak hogy bonyolítsuk – kéknek hívnak Svájcban. Ez az abszint lepárlás és hígítás után színezés nélkül kerül a palackba. Az abszintilalmi időkben igen népszerű volt, már csak azért is, mivel a jellegzetes zöld szín nélkül könnyen el lehetett rejteni a hatóságok elől. Ennek brut változatát alig vagy egyáltalán nem hígítják, tehát általában 80–83 százalék alkoholtartalmú. Aztán van még a zöld abszint is. Ez a fehérből készül, egy második áztatás során a párlat kizöldül, miközben finom kesernyés ízt is kap. A 19. században ez volt a legnépszerűbb változat. A vörös vagy rozé abszint előállításakor hibiszkuszvirággal festik az italt vörösesre. Nagyon ritka, mindössze egy történelmi vörös márkáról tudni.

A zöld óra

Az abszintmánia erre az időre már odáig fajult, hogy – mint az Barnaby Conrad amerikai kutató Absinthe című könyvéből is tudható – Párizs utcái délután 5 óra körül szinte elnéptelenedtek, és az emberek a „zöld óráknak” nevezett időintervallumban előre megfontolt szándékkal abszintoztak a két és fél milliós nagyváros több mint 33 ezer e célt szolgáló műintézményének valamelyikében. Ekkoriban alakult ki az abszintfogyasztási etikett is: a ma is alkalmazott módszer szerint egy nagyobb méretű pohárba sok jeget vagy hideg vizet töltenek, a pohár tetejére egy erre a műveletre rendszeresített, leginkább lyukacsos kanálformára emlékeztető

„célszerszámot”, arra pedig a kesernyés ízt valamelyest tompító kockacukrot helyeznek, erre öntik a pohárban lévő víz nagyjából ötödét kitevő, eredetileg áttetsző, ám a vízzel keveredve opálössé váló abszintot. Az igazi connoisseurök ilyenkor még meg is gyújtják a kockacukrot, ami a rajta átfolyt alkoholtól könnyen lánggra lobban – a karamellizálódó cukor pedig további ízekkel gazdagítja az italt. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy szakértők ezt a módszert modern, cseh találmánynak titulálják, és esküsznek arra, hogy előbb kell az abszintot a pohárba tölteni, majd a jég hideg vizet kell a cukron és a kanálon átfolyatni. Ez esetben elhagyandó a cukor meggyújtása is.

ÜRÖMMEL JELENTIK

A korabeli receptúrák szerint készült abszint nem okozhat sem hallucinációt, sem epileptikus görcsöket – rehabilitálták a mindelemlőtt Franciaországban és Svájcban népszerű italt a Journal of Agricultural and Food Chemistry amerikai szaklapban megjelent tanulmány szerzői. A kutatók azt vizsgálták, hogy a magas alkoholtartalmú ital mérgezőnek gondolt hatását okozhatta-e a jellegzetesen keserű ízét is adó fehér ürm, amely az egészségre állítólag káros tujont tartalmazza. Mint kiderülni látszik, ebből a vegyületből nem volt több az 1915 előtt készült főzetekben, mint ahogyan a veszélyessége miatt 1915–1988 között többnyire illegálisan készített párlatokban s az azóta már ismét legálisan gyártottakban sem. Az élelmiszervegyészek sorra vették a lehetséges mérgező összetevőket is, ám arra jutottak, hogy egyik sem haladja meg az egészségre káros határértékeket. Így az italból mértéktelenül fogyasztókon kiütköző tünetegyüttes, amit a 19. század végétől elegánsan „abszintizmusnak” neveztek, úgy tűnik, valójában közönséges alkoholizmus. Ugyanakkor a hamisítványok, amelyek Európa-szerte felbukkantak a külvárosi kocsmákban a „zöld tündér” olcsó helyetteseként, bőven tartalmaztak mérgező metanolt, vagyis faszest.

Az örület szárnya

Az ivás eleganciája persze megint más kérdés. A kor ismert művészei híresek voltak jellegzetes abszintfogyasztási modorosságairól. Az olyan kéretlen propagátor is, mint a 19. századi francia költőseni Charles Baudelaire, aki jóllehet Mesterséges paradicsomok című munkájában elítélte a tudatmódosító szerek használatát, képtelen volt lemondani a napi 10-12 pohár abszintjáról. Nyilván ezek hatására is írhatta naplójába 1862. január 23-án: „Figyelmeztetést kaptam, éreztem, hogy az örület szárnya meglegyint.”

De nemcsak őt legyintette meg az egyre többek számára izgalmas kalandnak vélt örület. Paul Marie Verlaine, a fiatal Arthur Rimbaud-val folytatott viszonyáért több évre börtönbe zárt poéta 1867-ben, unokatestvére halála után azt írta, „tudatosan vetettem magam az abszintba, éjjel-nappal”. Olyannyira – írja a már idézett abszinthistorikus Conrad –, hogy viharos házassága során az abszint hatása alatt nemegyszer meggyújtotta felesége haját és ruháját.

Mágikus erő

A párizsi Montmartre lakói nemcsak magánéleti okokból nyúltak a zöld itallal töltött pohár után. Voltak, akik új élményekért, vízióért keresték az abszint bódító hatását. Rimbaud például – Baudelaire példáját követve – ugyancsak ezzel kívánta levetkőzni a gátlásait, hogy az így létrejött „szörnyű kompozitból” mint „elvarázsolt gomba” nőjön ki művésze. Kétségtelen, nem kevés alkotásról tartja a műtörténet, hogy megszületéséhez az alkotói zsenialitáson túl az abszint is besegített. Edouard Manet is hódolt e szenvedélynek, míg Henri de Toulouse-Lautrecről azt tartották, hogy összes képe abszintos állapotban született. Az alacsony, bottal járó művész egyes anekdoták szerint botjába rejtve mindig tartott magánál egy kis abszintot, amit aztán kedvenc bordélyházaiban és szórakozóhelyein alkalmas pillanatokban magához is vett. Vincent van Gogh is szívesen festett „zöld hangulatban”, a vele egy időben közös lakást bérlő Henri Paul Gauguin naplójából még ennél többet is tudni: „Abszintot ivott. Aztán hirtelen hozzám vágta a poharat. Csak lapítottam, igyekeztem kitérni előle. Néhány perccel később már az ágyában feküdt, és nem tért magához reggelig. Amikor felébredt, tökéletesen nyugodt volt, és azt mondta nekem: »Kedves Gauguin barátom, homályosan emlékszem arra, hogy mintha az elmúlt éjszaka megbántottalak volna.«

Úgy tudni, időről időre Jack London és Oscar Wilde is az ánizsos ital bűvöletében alkotott. Ernest Dowson költő – egy a számtalan abszintódaszerző közül – pedig akként foglalta össze a francia művészvilág hitvallását: „A whisky és a sör a bolondoknak való, de az abszint a költőknek, mert mágikus erő rejlik benne.”

Fenevaddá teszi a férfit?

Ezt az egészségügyi szempontból egyre többek által végzetesnek tartott varázserőt kívánta aztán kiiktatni a francia antialkoholista liga egyik szószólója, az ugyancsak (ámde józanul) irodalmárkodó Georges Ohner, amikor 1907-ben e szavakkal riasztotta a józan közvéleményt: „Ha nem tiltják be az abszintot, akkor országunk hamarosan egy nagy gumiszobává válik, ahol a franciák egyik fele kényszerzubbonyt lesz kénytelen húzni az ország másik felére.” Aggodalmát megalapozottnak érezhette: Pierre Henri Schmidt gyógyszerész és parlamenti képviselő egy korabeli jelentésében rámutatott, Franciaországban 1871 és 1901 között – feltehetően az abszintfogyasztás következtében – megduplázódott, 50 ezerről 100 ezerre nőtt a „holdkórosok” száma. Számos orvosi vélemény is megerősítette ezt. Volt, aki így érvelt: „Az abszint elmebajhoz és bűncselekményekhez vezet, epilepsziát és

IDEGMÉREG?

Közel egy évszázaddal az abszinttilalom bevezetése után mindenesetre már valamivel pontosabban megfogalmazható az egykor csak sejtett káros hatás mibenléte. Magával a fő bűnösnek tekintett fehér ürmöfűvel – mondják – tulajdonképpen nem is lenne akkora baj. Már csak azért sem, mivel a növényt sok ártalmatlannak bizonyult vermut- és gyomorke-serű-fajtában ma is használják. Nem egészen áll ez az ürmöfű leveléből és virágzatából kivonható illóolajra, melyben a tujon nevű összetevő feldúsul. „Az alkoholban oldódó tujon ugyanis idegméregként hat, és esetleg epilepsziás görcsöket okoz, túlzott fogyasztása pedig pszichés károsodásokhoz is vezethet” – konkretizálta néhány éve az ártalmakért való felelősséget Lemberkovics Éva, a Semmelweis Egyetem Farmakognózia Intézetének professzora.

tuberkulózist okoz. Minden évben franciák ezreit öli meg; fenevaddá teszi a férfit, mártírrá a nőt, és visszamaradottá a gyermeket.” A piacát féltő borlobbi erős nyomulása és több, állítólag abszintos állapotban elkövetett gyilkosság hatására végül 1915. március 16-án – három évvel az Egyesült Államok és nyolc évvel Svájc után – Franciaországban is betiltották az abszint forgalmazását.

Legális a név is

A „száműzetés” hosszú évtizedei alatt azért nem kellett az egykori abszintmániásoknak végleg elbúcsúzniuk a megszokott zamattól. A gyártók ugyanis nem késlekedtek feltalálni az abszinthoz némileg hasonló, ám fehér ürmöfű felhasználása nélkül előállított – tömény formában hasonlóan magas alkoholtartalmú – italokat. Így terjedt el a pastis és több, ehhez hasonló ánizslikőr –, ezeket az abszintaszályos évek alatt is bárhol szabadon lehetett forgalmazni. A 20. század vége felé viszont megtörtént az amnesztia – igaz, feltételesen: az 1988-as európai uniós szabvány ugyanis előírja, hogy az ital tömény, még hígítatlan állapotában a tujontartalom nem haladhatja meg a kilogrammonkénti 35 milligrammot.

Ennek ellenére Franciaországban engedélyezték ugyan az abszint gyártását, de az országon belüli forgalomban tiltott maradt az „absinthe” elnevezés, és az édesköménnyolajban levő fenkon összetevő mennyiségét kilónként öt milligrammban maximálták. Tavaly márciusban a francia kormány eltörölte a fenkonra vonatkozó korlátot, idén május 17-én pedig újra engedélyezte az abszint név használatát. Svájcban 2005-ben, az Egyesült Államokban 2007-ben törölték el az abszint tilalmát. Igaz, az ott árusított abszint tujontartalma nem haladhatja meg a 10 mg/kg értéket.

■ IZSÁK NORBERT

„Ha nem tiltják be az abszintot, akkor országunk hamarosan egy nagy gumiszobává válik, ahol a franciák egyik fele kényszerzubbonyt lesz kénytelen húzni az ország másik felére.”